

FUNERALNO PJESNIŠTVO

I.

Hrvatska književna historiografija »relativno je precizno i detaljno«, napominje Dunja Fališevac, »opisala i analizirala niz aspekata hrvatske renesansne književnosti, osobito njezina dubrovačkog segmenta«. ³¹⁴ Ipak, o nadgrobnicama i, da ponešto anticipiram, pjesmama »u smrt« pisalo se malo. U književnopovijesnim opisima one se najčešće spominju usputno, uglavnom kad je riječ o poslanicama. Samo, dok je korpus renesansnih poslanica na hrvatskome jeziku prilično dobro opisan, i to ne samo iz književnopovijesne perspektive nego i iz drugih očista (poetičko-estetičkih, kulturoloških i komunikoloških), ³¹⁵ nadgrobnice i pjesme »u smrt« ostale su postrani, na margini. O njihovoj zanemarenosti u kroatističkoj literaturi govori i činjenica nepostojanja preciznije generičke nomenklature. Naime nadgrobnice i pjesme »u smrt« se u književnopovijesnoj literaturi ne diferenciraju, bez obzira na to što su sami renesansni autori imali, čini se, žanrovsku svijest o dvama tipovima funeralnih pjesama. O takvoj šesnaestostoljetnoj žanrovskoj svijesti svjedoči ujednačena uporaba izraza »nadgrobj«, »nadgrobnica« i »u smrt«, »u primnutje«. Prva

³¹⁴ Dunja Fališevac, »Žanrovi renesansne književnosti u Dubrovniku«, »Dubrovnik«, VI, 4, Dubrovnik 1995, str. 181.

³¹⁵ Ivan Milčetić, »O poslanicama XVI. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodu hrvatske književnosti«, »Izvešće Kralj. velike gimnazije u Varaždinu koncem školske godine 1881/2«, Varaždin 1882, str. 3–67; Vinko Radatović, »Književna sveza između Petra Hektorovića i dubrovačkih pjesnika«, »Programm c. k. real. Gimnazije u Spljetu za š. g. 1908./1909«, Split 1909, str. 3–15; Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1983, str. 179–181; Franjo Švelec, »Svjedočenja pjesničkih poslanica u hrvatskoj renesansnoj književnosti«, *Iz starije književnosti hrvatske*, Erasmus naklada, Zagreb 1998, str. 31–38; Dunja Fališevac, »Renesansna poslanica kao prostor poetičko-estetičkih izraza«, »Colloquia Maruliana«, XVII, Split 2008, str. 7–25; Amir Kapetanović, »Govorni činovi i formalno/neformalna komunikacija u hrvatskim renesansnim poslanicama«, »Colloquia Maruliana«, XVIII, Split 2009, str. 121–133.

dva izraza rabila su se za kraće sastavke napisane prema konvencijama poznatim iz tradicije antičkog epigrama (obraćanje putniku prolazniku, pozivanje na grob ili nadgrobni kamen, govor samog pokojnika, deiktički iskazi poput »ovdje počiva«), dok su pjesme »u smrt« uglavnom označavale duže pjesme, često izriječom upućene ožalošćenima, pa stoga i izrazito konsolacijski koncipirane ili bliske lamentacijama. Kadšto je i u pjesmama »u smrt« kazivač pokojnik. Tako je primjerice u pjesmama Maroja Mažibradića »U smrt gospoje N. N.« i »U smrt g. Vitora Besalja, po izgubljenju od Bara kančeliera dubrovačkoga« te u pjesmi Nikole Nalješkovića »U smrt Augustina, sina Dživa Nalješkovića«. ³¹⁶

O važnosti nadgrobna i pjesama »u smrt« za renesansnu književnu kulturu govori njihova poetička normiranost i popis uzornih autora. Julius Caesar Scaliger u trećoj knjizi djela *Poetices libri septem* (1561), Thomas Corrae u knjizi *De toto eo poematis genere quod epigramma vulgo dicitur, de iis quae ad illud pertinent libellus* (1569) i Jacobus Pontanus u trećoj knjizi *Poeticarum institutionum* (1594) naznačili su tri glavna dijela pjesama »u smrt«: hvaljenje (*laus*), jadikovanje (*luctus*) i tješjenje (*consolatio*). Takva struktura potječe još od retorskih normi za funeralne govore, koji su se svrstavali u *genus demonstrativa* (»ceremonijalni govori«). Zajedno s *genus iudiciale* i *genus deliberativum*, ceremonijalni su govori bili sastavni dio *genera dicendi* antičke *ars rhetorica*. Najznačajniji prim-

³¹⁶ Mrtvac kao lirski fokalizator česta je pojava u medievalnom pjesništvu, naročito u tzv. »spričavanjima« (*recommendatio, excuso, purgato, obtendo*) – specifičnom obliku pogrebnih pjesama koje su imale funkciju tužaljke za mrtvacom dok se iznosio iz kuće (»Šekvencija gredući po mrtvacu«, »Šekvencija za brata dragoga«, »Šekvencija nad junakom mrtvim« iz *Klimantovićeve rituala*). Kroz glas mrtvog (iznenadno umrlog) mladića strukturirane su i »Šekvencija nad mladim junakom« iz *Klimantovićeve rituala*« i »Martac govori« iz *Zagrebačkog (Marulićeve) zbornika*. Mrtvac kao lirski fokalizator prisutan je i u »Pjesanci Gospi« i »Počine veras pustošniem mladcem« iz *Libra od mnogijeh razloga*. Toj skupini pjesama pripada i pjesma »Glava marteška govori« iz *Vartla Petra Lucića*. Kroz glas mrtvoga koncipirane su i pjesme »Jedan mrtac ali kosti od mrca govore putniku« Nikole Nalješkovića i »Ti, koj putem greš, za mal čas nu postoj« Nikole Dimitrovića, napisane u formi epitafa. Istoj grupi pjesama, u kojima se kazivač – mrtvac – obraća adresatu nakon smrti, potičući na vjerovanje u kršćansku eshatologiju, pripadaju i Nalješkovićeve pjesme »O, žene, o, ljudi, nu pamet jedan čas« i »Gospođe izbrane, koje ste na lipos«. Samo, u Nalješkovićevim pjesmama lirski je subjekt ženskog roda i obraća se ženskim adresatima (*žene, gospođe*).

jeri funeralnog pjesništva bili su Vergilije (u petoj eklogi pastiri Menalka i Mops naizmjenice pjevaju pjesmu u slavu pokojnog pastira Dafnisa), Propercijeva elegija *Kornelija Paulu* (u njoj je iskazana instancija umrla Kornelija, koja se obraća svom suprugu Luciju Emiliju Paulu), Ovidijeva poema povodom Tibulove smrti, Pseudo-Ovidijeva *Consolatio da Liviam* i Stacijeve funeralne pjesme. U skladu s humanističkom modom, prilikom pogreba su se govornici na neki način natjecali recitirajući nadgrobne epigrame, antičke pisce i filozofe. U hrvatskoj su književnoj historiografiji poznati funeralni govori Ilije Crijevića: posmrtni govor ujaku Juniju Sorkočeviću, pjes-

niku Ivanu Gučetiću, Pavli Džamanjić te govor na zadušnici za kralja Matiju Korvina (u tom govoru, sastavljenom po pravilima humanističke retorike, Crijević je najveću pažnju posvetio kraljevim ratničkim, tjelesnim i duhovnim vrlinama, koristio se motivima iz mitološkog repertoara, hvalio kraljevu renesansnu širinu, ali nije zaboravio pohvaliti i nazočnu dubrovačku vlastelu).³¹⁷

Nadgrobnice i pjesme »u smrt« pisali su gotovo svi značajniji hrvatski renesansni pjesnici, pri čemu se – uz opus Dominka Zlatarića od 26 pjesama »u smrt« i 9 nadgrobnica te 18 soneta »u smrt« na talijanskome jeziku Saba Bobaljevića Glušca – izdvaja opus od 13 nadgrobnica i pjesama »u smrt« Mavra Vetranovića. Sam je Vetranović, ili kasniji prepisivač, samo dvije pjesme odredio kao nadgrobnice: »Nadgrobnica Antunu Lučiću« i »Nadgrobnica gornjega Marina«. Četiri pjesme nisu označene ni kao nadgrobnice ni kao pjesme »u smrt«, ali je jasno da pripadaju korpusu pjesama-prigodnica ispjevanih povodom smrti poznatih osoba. To su »Pjesanca bolježljiva druga«, »Pjesanca na smrt sestre«, »Pjesanca Lili na grobu« i »Lili druga«. Jedna je pjesma posvećena rimskoj vladarici, »Lukreciji romanoj vladici«, dok je u pjesmi »Mati od sina

³¹⁷ O funeralnim govorima Ilije Crijevića pisala je Darinka Nevenić-Grabovac u sljedećim radovima: »Oratio funebris humaniste Ilije Crijevića dubrovačkom pjesniku Ivanu (Dživu) Gučetiću«, »Živa antika«, XXIV, 1974, str. 333–364; »Ilija Lamprica Crijević. Posmrtni govor svojem ujaku Juniju Sorkočeviću«, »Živa antika«, XXVII, 1977, str. 231–262; »Posmrtni govor kralju Matiji Ilija Lamprice Crijević«, »Živa antika«, XXVIII, 1978, str. 259–285; »Ovenčani pesnik Ilija Crijević drži posmrtno slovo Dubrovkinji Pavli Džamanjić«, »Živa antika«, XXX, 1980, str. 205–216.

na grobnici« posmrtna situacija fingirana. U preostalih pet pjesama već je u naslovu naznačeno da je riječ o pjesmama »u smrt« ili »na priminutje«: »Na priminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba«, »U smrt jedne kreposne djevice«, »U smrt dražijeh prijatelja pjesanca«, »U smrt sestre svoe« i »U priminutje gospođe Đive, druževnice gospodina Saba Menčetića, vlastelina dubrovačkoga, M.D.LX.«

U trima pjesmama, iako osoba o kojoj se pjeva nije imenovana, znamo o kome je riječ (»U smrt sestre svoe«, »Pjesanca na smrt sestre« i »Pjesanca bolježljiva druga«), dok za dvije pjesme ne znamo o komu govore (»U smrt jedne kreposne djevice« i »U smrt dražijeh prijatelja pjesanca«). Sve su pjesme pisane dvanaestercima – osim »Nadgrobnice gornjega Marina«, koja je ispjevana u osmeračkim katrenama. Pjesme su i različitog opsega: od 24 osmerca (»Nadgrobnica gornjega Marina«) do 414 dvanaesteraca (»Na priminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba«). U književnoj je historiografiji važno mjesto zauzela pjesma »Na priminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba« jer je – uz genealogiju Jera Držića – drugi važan dokument o Držićevoj smrti u Veneciji i o njegovu grobu, zatim je potvrdila Vetranovićevo prijateljsko raspoloženje i naklonost naznačenu u »Pjesanci Marinu Držiću u pomoć« i, konačno, ta je pjesma potvrdila Držićevo autorstvo *Hekube*:

O sjence zelene, ter ve je listak spao,
gdi je Marin ljuvene pjesance popijevao,
Tirenu djevicu gdi u pjesan proglasi,
Ekubu kraljicu, koju čes porazi.

(s. 83–86)

Dvije se pjesme »u smrt«, osim u dubrovačkom malobraćanskom apografu (br. 437), nalaze u *Ranjininu zborniku*: »Pjesanca Lili na grobu« i »Lukreciji romanoj vladici«. »Pjesanca Lili na grobu« u *Ranjininu zborniku* namijenjena je Niki, a budući da se nalazi i među pjesmama Nikole Dimitrovića, moguće je da je riječ upravo o njemu. Ta verzija ima 22 stiha manje od one iz dubrovačkoga rukopisa, gdje je namijenjena Maru.³¹⁸ Pjesma »Lukreciji romanoj vladici« u *Ranjininu zborniku* naslovljena je *Lucretia Romana* te ima 28 stihova, odnosno

³¹⁸ Šime Urlić misli da se pod Marom Lilom krije Marin (Maro) Liliat, koji je naglo umro 1578. godine, ili možda njegov stric, po kome je Marin i dobio ime. (Šime Urlić,

26 stihova manje nego ista pjesma zapisana u dubrovačkom apografu. Lilu, zajedno s Krističevićem, Vetranović spominje i u »Pjesanci u vrieme od pošljice« (»Meu mladost ostalu tuj poznah jadovan / i Krista i Lalu ter ostah mramoran«, s. 419–420). Mara Lilu spominje i Antun Sasin u pjesmi »U pohvalu pjesnika dubrovačkihjeh«.

II.

»Nadgrobnica gornjega Marina« intonacijom podsjeća, uvidio je Marin Franičević, na tužbalicu (pisana je izrazito trohejskim osmercem).³¹⁹ Početak je blizak nadgrobnim epitafima:

U ovom grobu počivaju
od Marina Vidre kosti,
koje suncu odsijevaju
po razumu od mudrosti.

(s. 1–4)

Nadalje se u pjesmu uvodi mitološko-pastoralna simbolika (»elikonске bistre vode«, muze, lug) te se završava pozivom na eshatološki motiviranu molitvu. »Nadgrobnica Antunu Lučiću, Dubrovčaninu, vriednom učitelju od božjeh zakona« apoteoza je dum Antunu prožeta uobičajenim leksičkim rekvizitarijem nadgrobnica (»smrt prika«, mramor, vjenčac), ali i izrazito biblijskim izrazi- ma (primjerice, »krilo Abramovo« kao oznaka raja, što se nalazi i u pjesmi »U smrt Made Nikove Zlatarić« Dominka Zlatarića, 12. stih). Antun je prikazan i kao nebeski posrednik koji moli za mornare, za- tim da ne bude gladi i drugih pomora. Na kraju se pozivaju »svi lju- di, sve žene« da mole nad grobom te se izriče blagoslov: »blažen bio, bez konca po sve dni, / koga je poklopio ovi grob kameni« (s. 41–42).

»Pjesanca na smrt sestre« (nedovršena) zapravo je većim dije- lom pjesma o grlici koja je ostala bez druga – vrlo slična predpiligrin- skoj »Pjesanci grlici«. Tek se pred kraj spominje sestra, ali i »mnoge

»Ko je bio Maro Lila?«, »Grada za povijest književnosti hrvatske«, knjiga X, JAZU, Zagreb 1927, str. 106–109)

³¹⁹ Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, str. 351.

još druge od moga plemena« (s. 157), pa se onda ponovno apostrofira grlica. »Pjesanca bolježljiva druga« ispjevana je povodom smrt nećaka (»neputa«). Pjesnik apostrofira tužni uzdah i moli ga da pozove sve one koji tuguju, zatim Dijanu, Orfeja, »neputovu« majku, neka zajedno s njim tuguju. Pjesme su ispjevane u maniri plačljivih elegija (*flebiles elegiae*), u kojima lirski subjekt zaziva mitološke likove, prirodne pojave, različite životinje (najčešće grlicu i labuda). »Pjesanca Lili na grobu« prožeta je uobičajenom antičkom motivikom koja se upotrebljava kada se govori o pjesnicima ili književnom stvaranju (muze, vile), zatim toposima neizrecivosti, razmatranjem naravi smrti, leksičkim inventarom tipičnim za nadgrobnice (grob, kamen, kosti, »mramorak studeni«) i završnim blagoslovom: »Sad s mirom počivaj, a on da ti daruje / dušici vječni raj, ki svaka kraljuje« (s. 53–54). U pjesmi »Lili druga« lirski se subjekt obraća Lilinoj supruzi »s kojom je [Lila, op. K. Š.] svezan bil mnogo ljet u družbi« (s. 10). To je obraćanje konsolacijski intonirano. Zatim se apostrofiraju vile i gospoje te pozivaju da zajedno s pjesnikom oplakuju smrt prijatelja.

Pjesma »Lukreciji romanj vladici« od ostalih se pjesama »u smrt« izdvaja ne samo činjenicom da govori o smrti osobe koja je umrla prije mnogo godina nego i time što ta osoba pripada rimskoj povijesti. Slična se pjesma nalazi i u korpusu pjesama »u smrt« Dominka Zlatarića. Riječ je o pjesmi »Smrt Porcije Brutove«. Samo, u Vetranovićevoj je pjesmi osnovna intencija didaktičnost, čega u Zlatarićevoj pjesmi nema. Prema rimskoj predaji, Lukreciju je silovao sin Tarkvinija Ohologa, posljednjega rimskoga kralja, nakon čega se, zatraživši od oca i muža da je osvete, ubila. Pjesma ima akrostih: »Lukrecija Romana ubode sama sebe«. Nakon što je opisao Lukrecijinu krepost, kazivač se obratio gospojama:

A za toj, a za toj, vašu čas branite
i u časti život svoj počteno shranite;
zač pravo mogu riet, što mudri govore,
počten glas vas saj sviet da platit ne more.
Er sve toj poznavaj, tko tako razbira,
počten glas i slava da nigdar ne umira;
blaženstvo zač se toj na svieti dobude,
tko shrani život svoj, splesavši sve blude;

er prave: počten glas bolje je dobiti,
nego li zlatan pas s priekorom nositi.

(s. 45–54)

U pjesmi »Mati od sina na grobnici« iskazni subjekt je majka. Pjesma početnim stihovima podsjeća na srednjovjekovne moralizatorske pjesme ispjevane u duhu krilatice *memento mori* (»Za mal čas nu postoj, molim se sad tebi, / taj smrtni nepokoj ter smisli u sebi«, s. 1–2), ali je istodobno prožeta leksičkim inventarom pastoralnog pjesništva (»cvitje«, trava, »dubak zeleni«, »slavic«, »ljuveno«, »slatko, »hip i čas«). Završava pozivom na molitvu.

»Na priminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba« započinje apostrofiranjem »višnje ljubavi« i pitanjem ima li koga na svijetu tko može lirskom subjektu dati toliko suza da isplače smrt. Zatim se lirski subjekt uspoređuje s »rascviljenom grlicom« i Danicom koja u ranu zoru ne čuje šturka, slavuja ili pjesmu satira, te moli Boga da mu dopusti »suzami grozni plač, / da grozno uzdišem, da združen s tugami / svu ovu pripišem pjesancu suzami« (s. 36–38). Nadalje se opisuje tuga vila, trave, Apolona, koji se obraća vilama: »O vile i gospoje, svijeh višnijeh boga rad / na tužbe na moje pridite, vajmeh! sad, / da jednaga cvijelimo, da, vajmeh! u pjesni / napola dijelimo priljute boljezni« (s. 71–74). Na plač se pozivaju Tirena i Hekuba, satiri, pastiri, vile. Opisuju se zbunjenost i tuga »pijerske dubrave« i Dubrovnika. Katalog instrumenata daje naslutiti Držićeve glazbene afinitete:

plačni su leuti i tužni ostali,
nijemi su flauti i ostale svirali.
Smetal je violune taj čemer nemili,
da slatko ne zvone, kako su zvonili,
još [...] išteti nesrećni taj poraz,
kordine s korneti da izgube slatki glas,
smuti monikorde i glavočimbala,
smete monikorde i žice ostale,
muzika ter plače od tuge i jada
i kako vran grače, kad pjesni uklada.

(s. 189–198)

Pjesnik napominje da ni Orfej ni Arion nisu »ukladali grozni plač« kao on, zatim ponovno opisuje tko sve tuguje. Opisuje se i Dijanina tuga te se pozivaju labud, Neptun i svi pjesnici da tuguju zajedno s lirskim subjektom. Konačno, kazivač želi da mu netko pošalje dupina koji bi ga odveo u Mletke kako bi oplakao Držićev grob. Sve završava nadom u nebeski susret. U pjesmi su česti toposi neizrecivosti, primjerice: »A ne vijem, bože moj, tko jezik taj steče, / da tolik nepokoj i tužbu izreče« (s. 207–208) ili »A ostali nepokoj ni javi, ni speći, / Držiću dragi moj, ja ne vijem izreći« (s. 237–238), apostrofiranje Držića, promjena iskaznih strategija (iskazni subjekt postaju Apolon i Dijana) i filozofijsko tematiziranje smrti u maniri srednjovjekovne krilatice *mors nivelatrix*:

Od polja i od gore ter ne vijem toj bilje,
ustegnut da more toj smrtno posilje,
er kripos i snaga od smrtno plahosti
pod noge podlaga sve od svijeta jakosti,
ter saj svijet što plijeni posilno i hara
za ništo ne scijeni cesara ni cara,
ner kosom, ku nosi, jak bijesna tekući,
sebe žnje i kosi svaki stvor živući.

(s. 131–138)

Isti se motiv – *mors nivelatrix*, odnosno *mors omnia aequat* (»smrt sve izjednačuje«) – nalazi i u »Pjesanci Lili na grobu«:

smrtni je taj narav, za što smrt ne gleda
milosti ni ljubavi, vremena ni reda;
ner toli bezredno i stare i mlade
sve kosi za jedno i u zemlju sve klade.

(s. 11–14)

Početnim se stihovima pjesme »U priminutje gospođe Đive, druževnice gospodina Saba Menčetića, vlastelina dubrovačkoga, M.D.LX.« ističe njezina didaktična namjera:

Sad sliš svak, tko želi, rajsku stvar da čuje,
kako se veseli, kako li raduje

prije smrti i potom čemu se još nada
tko dobrijem životom krmi se i vlada.

(s. 1–4)

Zatim se – blisko platoničkoj ideji kalokagatije – ističe ljepota (koja nadvisuje Kasandru, Dijanu, Lukreciju i Helenu) i dobrotu gospođe Đive. Potom iskazni subjekt postaje njezin suprug, što je postupak kojim se poslužio i Nalješковиć u poslanici »Gospodinu Nikši Andreću«. Lamentacija supruga gospođe Đive prožeta je amoroznom topikom:

Blažen bi bio danak, ali ti tmasta noć,
kad bi ti u sanak do mene ktjela doć,
er da toj može bit i da toj mogu steć,
priblažen i čestit ja bih se mogal reć.

(s. 131–134)

Amorozna je topika prisutna i u onim sekvencijama u kojima iskazni subjekt nije suprug, primjerice:

nad svijemi zvjezdami svijetli se u zraci
taj krasna gospoja i kruna svijeh vila,
ka je dobra sva svoja pri sebi gojila,
ter takoj u zraci svjetlja se rijet more,
sunčani ner traci prostu vrh gore,
ter više svijeh zvizda taj ures gizdavi
diči se i gizda s vjenaćcem na glavi.

(s. 148–154)

Osim supruga, iskazni subjekt je i gospođa Điva, čiji je govor konsolacijski, ali i biblijsko-socijalno intoniran:

K tomuj te molim sad, dokle si na svijeti,
moj dragi za tvoj grad svaki trud podnijeti,
ponosi znojan trud u brijeme svako
i čin pravi sud svakomu jednako,

er zemlju ki sude, a nijesu ispravni,
 zaludu raj žude i ovi kram prislavni,
 zač sam Bog od zgara, pravedno ki sudi,
 pedjepše i kara za taj grijeh zle ljudi.
 Tijem ako ć' dobit raj na pravdi prid Bogom,
 pravdom se oružaj i dobrijem razlogom,
 i ako ćeš od Boga blaženstvo dobiti,
 napitaj gladnoga i žednu daj piti,
 odeđi nagoga i sužna slobodi,
 utješi plačnoga i slijepa provodi,
 a trude priljute, što pati put tvoja,
 od flanki i gute bez mirna pokoja,
 strepljeno podnosi, dokle ti bit može,
 i u Boga lik prosi, on da te pomože.

(s. 243–260)

Pjesmi (po svemu sudeći) nedostaje završetak, što je naznačio i Petar Kolendić.³²⁰ »U smrt drazijeh prijatelja pjesanca« prožeta je re-toričkim pitanjima, toposima neizrecivosti (»s tužicom tolikom, ku nitkor na svijeti / ne može prilikom izmislit ni rijet, / ni perom ispisat, sto ljeta da piše«, s. 67–69; »tolike boljezni, vaj meni nebogu, / u plač-ne me pjesni ke izreć me mogu«, s. 89–90), nizom usporedbi (pčela, grlica, vila, jelen) i uobičajenom lamentacijskom topikom (»toliko bolježniv kad stojim i hodim, / mrtav li ali živ moj život provodim, / ni kad spim, ni kad bdim, ter u san, ter javi / tih pokoj ne vidim, ner li trud krvavi«, s. 63–66). U pjesmu je interpolirana pjesma o pčeli:

narav od svijeta gdi učinit može toj,
 da pčela bez cvijeta provodi život svoj,
 ni mao čas ka zaman ne traje u bludi,
 od jutra po vas dan ner muči i trudi,
 počanši od zore, čijem sunce zapade,
 sva polja i gore i ravne livade
 pospješno pohodi svudi po sve strane

³²⁰ Petar Kolendić, »Dvadeset pjesama Mavra Vetranovića«, »Građa za povijest književnosti hrvatske«, 7, JAZU, Zagreb 1912, str. 195.

i gdi med nahodi, tuj mnokrat osvane,
 sve drago godište ter tako ispuni,
 da svoje ulište meda se napuni,
 da pčeli ne lipše za hranu medna slas
 u zimu naj lipše, kad pride snijeg i mraz?

(s. 11–22)

Nakon interpolacije dolazi apel (»vrh sebe stan malo, ter s božjom ljubavi / razbiraj zrcalo pčelinje naravi«, s. 27–28) i didaktičko intoniran pasus, a potom slijede lamentacije. Ne znamo povodom čije je smrti ispjevana pjesma »U smrt jedne krepodne djevice«. Prožeta je razmišljanjem o snazi smrti. Česta su apostrofiranja smrti i retorička pitanja. Pri kraju – neposredno prije izricanja vjere u eshatološki život – dolazi katalog u kojem se napominje tko sve žaluje njezinu (djevičinu) smrt (djevice, cvijet u polju, dubrave, planine, bregovi, more). Prvi dio pjesme »U smrt sestree svoje« prožet je refleksijom fenomena smrti, a tek u drugom dijelu kazivač apostrofira »dragu sestricu«, napominje da neće više plakati jer je ona u raju, a završava zamolbom sestri da za njega posreduje kod Boga.

III.

Dakle u dosad utvrđenom Vetranovićevu književnom opusu nalazimo dvije nadgrobnice i jedanaest pjesma »u smrt«, u kojima se nalaze važni književno-povijesni, biografski, poetološki, kulturološki podaci. Nadalje, Vetranovićeve nadgrobnice i pjesme »u smrt« raznolike su i generički sinkretične. U njima nalazimo za funeralno pjesništvo uobičajena stilska sredstva i motiviku, kao što su toposi neizrecivosti, retorička pitanja, apostrofe, lamentacijska i konsolacijska motivika (najčešće konsolacijski topos funeralnog pjesništva *vita post mortem*), motive karakteristične za medieevalno pjesništvo (*mors nivelatrix* i moralizatorski poziv *memento mori*), ali istodobno i amorozno-pastoralnu topiku, simboliku antičko-mitološke provenijencije, didaktičnu, pa čak i pjesničko-polemičku namje-

ru.³²¹ U nekim Vetranovićevim pjesmama »u smrt« upitan je stupanj istinitosti, a u nekima je očita fikcionalizacija. Iz toga proizlazi da Vetranovićeve funeralne pjesme nisu ni tipom iskaza, ni motivikom, ni intonacijom, ni stupnjem istinitosti, ni namjerom čvrsto normirana vrsta, nego da obnašaju različite funkcije. Drugim riječima, Vetranović se prema trima osnovnim odrednicama funeralnog pjesništva koje su propisivale renesansne poetike (*laus, luctus, consolatio*) odnosi prilično slobodno, što je uobičajeno za renesansno funeralno pjesništvo na narodnim jezicima.

U pjesmama »u smrt« se osim pojedinačnih (prigodnih) pobuda tematiziraju i univerzalni sadržaji (fenomen smrti). Naposljetku, u nekim pjesmama »u smrt« (»Pjesanca Lili na grobu« i »Na priminutje Marina Držića Dubrovčanina tužba«) očita je svijest o važnosti pjesništva za konstituiranje kulturnog identiteta, što je odraz shvaćanja naznačenog već u Danteovu djelu *De vulgari eloquentia* i zapravo jedna od važnih sastavnica predrenesansne i renesansne književne kulture.³²²

³²¹ Da su neke pjesme »u smrt« u hrvatskoj renesansnoj književnoj kulturi pjesničko-polemiki intendirane, govori primjerice pjesma »U smrt poštovanog oca svog gosp. Maroja Mažibradića« Horacija Mažibradića, u kojoj autor proziva Burinu i Ranjinu.

³²² Danteovo djelo *De vulgari eloquentia* zapravo je konglomerat vrlo raznolikih elemenata: osim zahtjeva za zajedničkim talijanskim umjetničkim jezikom, tu se nalazi svojevrsna teorija jezika, jezična raščlanjenost Romagne, teorija kancone i, slabo uočeno – a zapravo najvažnije: povezivanje pjesništva na pučkome jeziku s latinskom retorikom i poetikom antičkoga i srednjovjekovnoga podrijetla. (Ernst Robert Curtius, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, s njemačkoga preveo S. Markuš, Naprijed, Zagreb 1998, str. 368–369)